

Papp István

KÁROLYI GYULA URADALMÁTÓL AZ ÁLLAMI GAZDASÁGOK FŐIGAZGATÓSÁGÁIG

Izinger Pál *életútja az uradalmak világából a XXI. századba*. Hanák Gábor interjúja alapján szerkesztette Izinger Anna, Budapest, Osiris, 2014, 200 oldal

„A magyarságban fura vágyódás él a tenger iránt. Annak ellenére, hogy a nemzeti ébredés időszaka óta az országnak három részletben talán száz évig volt tengerpartja (1776–1809, 1822–1848, 1868–1918), s birtokolta Fiume városát, a történeti irodalom csakúgy, mint a publicisztika bővelkedik a magyarság és a tenger kapcsolatát vagy a kikötő történeti problémáit (az álom megtestesülését) taglaló művekben” – írta nemrégiben egy határon túli magyar kisebbségekről szóló tanulmánykötet szerzője.¹

Bár a földhöz, még pontosabban a termőföldhöz való kapcsolódásunknak összehasonlíthatatlanul több indoka és alapja van az előbbieknél, a végletes érzelmi beállítódás ugyancsak erősen uralja a tárgyról való gondolkodásunkat. A magyarok számára a föld igen gyakran szent, vérrrel áztatott, verejtékkel öntözött, utolsó mentsvár, amelyre a legkevesebb, amint mondhatunk, hogy tápláló anyánk, *alma mater*ünk. Irodalmunk jeles művelői is buzgón alakították e képet: üssük fel Jókai regényeit, Mikszáth novelláit, Móra anekdotáit, Móricz elbeszéléseit, nem is említve a népi írók testes és vékonyabb köteteit. Akár gróf, akár zsellér, akár budai polgár vagy szász patricius a föld tulajdonosa vagy művelője, egyben bizonyosak lehetünk: a magyar földnek mindig önmagán túlmutató jelentősége van, sohasem lehet pusztán racionális kalkulus tárgya, a gazdálkodás alanya, tudományos kísérletek terepe. Igen, a föld mindig a szív dobbanásáról szól, sohasem az agy hideg döntéseiről.

A honi emlékirat-irodalomban nagyon kevés szerző akad, aki hajlandó ezzel a beállítódással szembefordulni. Mítoszrombolásnak számít a hazai föld kiváló minőségéről, a parasztemberek törhetetlen szorgalmáról, az általunk magas minőségűnek tartott javokról, egyszóval a méltán világhírre érdemes magyar mezőgazdaságról másként, mint a délibábos érzelmek hullámhosszán szólni. Pedig a valóság más mutat. Még hosszú idő és rengeteg fáradtság szükségeltetik ahhoz, hogy a honi agrárium valóra váltsa a benne rejlő lehetőségeket.

Első lépésként azt az egyszerű tényt kellene belátnunk, hogy a föld művelése és a terményeivel való gazdálkodás ugyanolyan magasán kvalifikált szakmunka, mint bármi egyéb. Ugyan a mezőgazdaság sokak számára nyújthat kisebb-nagyobb mértékben kiegészítő jövedelmet, de a nemzetgazdasági súllyal jelentkező része más mércével mérendő.

¹ ABLONCZY Balázs: *A kikötő alkonya. Fiumei magyarok a két világháború között* = Uő.: *Nyombiztosítás. Letűnt magyarok*, Kalligram (Kisebbség- és Művelődéstörténeti Tanulmányok), Pozsony, 2011, 238.

Ehhez a viszonyítási ponthoz szolgálhat remek útmutatóként egy Hanák Gábor életútinterjúja alapján szerkesztett visszaemlékezés, amely a magyar nagybirtok egyik legkiválóbb ismerőjének több mint kilenc évtizedet átfogó földi pályafutását öleli fel.

Bár Izinger Pál neve csak az 1945 utáni magyar agrártörténet kutatóinak szűkebb körében ismert, memoárja mégis afféle agrárképzési propedeutikaként is forgatható: a laikus, urbánus közegben felnőtt érdeklődő olvasók számára is kiderül belőle, melyek a magyar mezőgazdaság legfontosabb problémái, mikor hasznos a nagybirtok és a kisbirtok, mi kell az eredményes gazdálkodáshoz, hogyan kapcsolódik össze a növénytermelés és az állattenyésztés.

Az elmúlt néhány esztendőben több, egykor a Kádár-korszak „szocialista agrárlobbija”² tartozó neves és kevésbé ismert szereplő emlékirata napvilágot látott. Ezek sorában akadnak kevés haszonnal forgatható, erősen öngazoló hangvételű próbálkozások, amelyekben inkább az életmű méltatása kapott nagyobb hangsúlyt.³ Egészen más jellegű a nádudvari Vörös Csillag Termelészövetkezet elnöke, Szabó István szintén interjúja alapján készült visszaemlékezése. Ez a kötet számos agrárpolitikai dilemmával szembesíti az olvasót, a kétkezi parasztemberek világtól a Politikai Bizottság szintjéig bezárólag.⁴ Szabó István az egyik legsikeresebb tévesz, a rendszerváltást követően sikerrel átalakuló vállalat vezetőjeként igen autentikusan szólt a termelészövetkezeti elit nézőpontjáról. Ha a párhuzamokat keressük, akkor Izinger Pál emlékirata több szempontból is méltó kiegészítésének tekinthető.

A szerző gyermekkorát Károlyi József uradalmában töltötte, ahol édesapja a ranglétra fokait végigjárva segédtisztból jószágigazgatóvá emelkedett. Károlyi Mihály féltésvéreinek birtokát kettévágta a Nyírbátor és Nagykároly között futó, Trianonban meghúzott határvonal, amelynek kijelölését, az ennek nyomán bekövetkező kicsatolást, vagyis az uradalom népének Magyarországra történő átköltözését tízéves gyermekként élte át a szerző. Pályafutása egyenes vonalúnak tűnt, mivel az apai példa nyomán elvégezte a korszak egyik legkitűnőbb felsőoktatási intézményét, a Magyaróvári Gazdasági Akadémiát és az Ausztriában töltött gyakornoki évet követően 1937-től Károlyi Gyula tiborszállási uradalmának segédtisztjeként állt szolgálatba. A Bethlen István és Gömbös Gyula között regnáló, mára inkább csak a történész szakmán belül ismert miniszterelnök Szatmár megyei birtokát az ország egyik legkitűnőbb uradalmaként tartották számon. A gazdálkodás magas színvonalát tükrözi, hogy a táj egyik fontos zöldségéből, a burgonyából a korszak 30 mázsás átlagtermésével szemben holdanként 170–180 mázsát takarítottak be.

Izinger Pál azonban elismeri, hogy a Károlyi-uradalom példája nem általánosítható a korabeli nagybirtok egészére. Sajnos a könyv ezen oldalai eléggé szűkszavúak, talán már az emlékező is fáradt volt, de a későbbi fejezetekhez képest alig esik szó az uradalmon kívüli mezőgazdaságról, elnagyolt Károlyi Gyula portréja is. Mintha a szerző mesélő kedve

² Ennek történetéről lásd VARGA Zsuzsanna: *Az agrárlobbi tündöklése és bukása az államszocializmus időszakában*, Gondolat, Budapest, 2013.

³ KESERŰ János: *Parasztorsfordítók között*, Napvilág, Budapest, 2007; VÁNCSA Jenő: *Öt évtized a mezőgazdaság szolgálatában*, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 2010.

⁴ *Szabó István életútja Nádudartól Nádudvarig*, szerk. Romsics Ignác, Osiris, Budapest, 2012.

az 1945 utáni időszak felelevenítésekor jött volna meg igazán, ami meglepő, s egyben cáfolja azt a sztereotípiát, hogy lám, a nagy idők tanúi a gyermek- és ifjúkorukról szeretnek fecsegni. Izinger Pál 1945-öt követően három, nagy hagyományokkal bíró egykori uradalom és ménesbirtok vezetői székében ült: először az 1944-ben Weiss Manfréd tulajdonában lévő derekegyházi gazdaságot irányította, majd Mezőhegyest, később pedig Bábolnát. Ezt követően az Állami Gazdaságok Főigazgatóságán főigazgatóként és főigazgató-helyettesként töltött hosszú időt, némi minisztériumi kitérővel megszakítva.

Mi lehetett ennek a hosszú, kisebb-nagyobb nehézségekkel ugyan tarkított, de mégis csaknem töretlen pályafutásnak a titka? Hogyan lehet az egykori „reakciós uradalmi tisztviselőből” a Kádár-korszak agrárelitjének meghatározó szereplője? Ráadásul úgy, hogy mindvégig párton kívül maradt? Alighanem az, hogy Izinger Pál politikai rendszerektől függetlenül meggyőződéssel hitt a maga igazában, s az általa képviselt, nagybirtokra alapozott mezőgazdasági modell 1945 előtt és után egyaránt illeszkedett a főbb társadalom- és gazdaságpolitikai törekvésekhez. A szerző az uradalmat és az állami gazdaságot egyaránt nagybirtoknak fogta fel, amely szerinte lehetőséget teremtett a racionális üzemszervezésre, új technológiák, fajták, vetőmagok kipróbálására, s mintaadásra a mezőgazdaság más ágazatai számára. Izinger a politikához közel álló szakember maradt, de nem olyan értelemben, mint több kortársa, aki miniszteri tiszte, központi vagy politikai bizottsági tagsága ellenére mosolyt fakasztó módon függetlenségét hangoztatja.

Jelen esetben nem erről van szó. Sok mindent megtudhatunk Izinger Pál pártfogóiról, akik közül 1945 után Donáth Ferencet, később, ha nem is olyan közvetlenül, de Nagy Imrét, majd 1956-ot követően Fehér Lajost említhetjük. Mezőhegyesi igazgatóként fáciánt lövetett Faragho Gáborral, az Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterével, a vadászat előtt egy-egy kupica pálinkát felhajtott Tildy Zoltánnal és Rákosi Mátyással. „Tanult kisparasztnak” írja le Erdei Ferencet, aki közel állt a szívéhez, ugyanakkor becsületes, de a „piros cserepes tanyákért” álmódó, naiv embernek látta Veres Pétert. Nem nagyon tért ki Izinger a kisbirtokos Magyarországról álmódó népi írók álláspontjára, nem vitatkozott szociográfiáikkal sem. Bár a nézetkülönbség nyilvánvaló: amíg Féja Géza a *Viharsarokban* feudalizmusról, a népet nyomorító rettenetes csöndről, a jobbágyvilágra való visszalépésről szól a derekegyházi Weiss Manfréd-uradalom kapcsán, addig Izinger azt állítja, hogy a cselédek a korabeli magyar viszonyokhoz képest kiemelkedő bérezést és számtalan szociális juttatást kaptak. Az igazságot nem kívánom eldönteni, csupán a magyar történettudomány egyik fehér foltja, elvégzendő feladata ötlük elem: szükség volna korszerű uradalomtörténetekre, amelyek az 1867 és 1945 között nagybirtokról végre tárgyilagos képet adhatnának.

A kötetben egyetlen, kissé idealizált személlyel találkozunk: Burgert Róberttel, a Bábolnai Állami Gazdaság igazgatójával, akinek menedzseri tehetsége vitathatatlan, de vele kapcsolatban az egyébként tárgyilagos visszaemlékező sem palástolja erős rokonszenvét. Ugyanakkor a memoárban bőségesen olvashatunk a különböző termelési rendszerekről, a Bábolnához köthető baromfi- és kukoricaprogramról, a nyugati technológia magyarországi átvételéről. Mielőtt azonban azt gondolná az olvasó, hogy a Kádár-rendszert kritikátlanul magasztaló öreg agrárosról van szó, ki kell ábrándítanom. Izinger Pálon

nem uralkodik el a nosztalgia, s a rendszerváltás máig sokat vitatott eseményét, a keleti piacokról való lemondást, a keleti piacok elvesztését nagyon visszafogottan értékeli: „Számomra az sem érzelmi kérdés, hogy a szovjet piacokat elvesztettük vagy sem. Teljesen természetesnek vettem, hogy ha egyszer a nagyhatalmak döntése következtében mi a Szovjetunió udvarába kerültünk, akkor ki kell használnunk az ebből adódó piaci lehetőségeket. Mikor a Burgert Róbertnek sikerült a Szovjetunióban jó szerződéssel baromfit eladni, örültem a hatalmas piacnak – de semmi több. Különben mindig Nyugatra néztem. Nem csak a gazdaság devizaéhsége miatt, hanem elsősorban azért, mert soha, egyetlen pillanatra sem adtam fel magamban a hitet, hogy mi, magyarok, a Nyugathoz tartozunk. Mikor tartotta magát a magyar nagyközönség a Kelethez tartozónak? Mikor volt a Kelet a példaképünk? Soha.”

A legkevesebb, amit mondhatunk, hogy meglepő, ugyanakkor kíméletlenül realista gondolatok ezek az állami gazdaságok világának egyik meghatározó szereplőjétől, amivel egyedül áll hajdani kor- és munkatársai között. Az is rokonszenvesé teszi a szerzőt, hogy nagyon visszafogottan nyilatkozik a rendszerváltás utáni mezőgazdaságról, bár ítélete és gondolatmenete egyértelmű: „Ma pedig már régen nem a szovjet piacok, hanem a 10 milliós magyar piac elvesztése miatt kesergék. Ezt visszaszerezni csak intenzív gazdálkodással lehet. És azt nem lehet sem tőkeszegény középbirtokon, sem tönkretett nagybirtokon, sem nyomorgó kisparaszti földeken megcsinálni.”

Izinger Pál emlékiratának a kisebb szerkesztői pontatlanságokon túl egyetlen gyengébb pontja van, amely minden túlságosan racionális, felülről való modernizáció rákfenéje. Nem egy esetben találkozni a Kádár-korszak valójában kiemelkedő mezőgazdasági eredményeit méltatóknál, hogy bár a kollektivizálás nagyon sok emberi szenvedéssel, nem egy esetben tragédiával járt, de voltaképpen ez volt az egyedüli ésszerű út, hiszen a nyugati-európai országokban is bekövetkezett a birtokkoncentráció és eltűnt a hagyományos kisparaszti világ. Valahol meg kellene, meg kellett volna találni azt a kényes egyensúlyt, ami az elkerülhetetlen gazdasági modernizáció és a hagyományos emberi viszonyok óhatatlan pusztulása között feszül. Ha valaki érteni szeretné, mire is gondolok, elég összehasonlítani Huszárik Zoltán *Elégia* című rövidfilmjét a vágóhidakon letaglózott lovokról, és azt a fejezetet, ahol Izinger a vonóerőként megtartandó lóállományról írt. Érvelése szakszerű és cáfolhatatlan, de mégis hiányzik belőle valami, ami minden igazán sikeres társadalmi reform *sine qua non*ja: azok meggyőzése és szabad akaraton nyugvó döntése, akik a reform alanyai és egyben terheinek is a viselői.

Összességében jó szívvel ajánlom e kötetet mindazoknak, akik a magyar mezőgazdaság elmúlt száz évének alapvető problémái iránt érdeklődnek, és érteni szeretnék, miért kíséri oly sok vita és konfliktus a vidék még mindig magára váró felemelkedését. Bár Izinger Pál a nagybirtok híveként egy meghatározott irányvonal mellett érvel, véleményét szakmai tudása és hosszú életének emberi tapasztalata hitelesíti és fontossá teszi.